

بررسی توان بالفعل و بالقوه مالیاتی استان خراسان

مجری طرح: پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس

مدیر مسئول طرح: دکتر مصطفی سلیمی فر و جعفر فرید

کارفرما: معاونت امور اقتصادی و دارایی

نوع طرح: تحقیقاتی

سال خاتمه طرح: ۱۳۸۰

واژگان کلیدی: مالیات، توان بالقوه، اصناف

خلاصه‌ای از کلیات و نتایج طرح:

تجربیات برخی از کشورهایی که مراحل توسعه را طی نموده‌اند، نشان می‌دهد برای چیره شدن بر تنگناهای موجود کشورهای در حال توسعه، دخالت هدفمند دولت در فعالیتهای اقتصادی ضروری است و دولت می‌تواند نقش عمده‌ای در روند توسعه اقتصادی ایفا کند.

بطور کلی انجام وظایف دولتی مستلزم مخارج و هزینه‌های بسیار سنگینی است که دولت‌ها باید از محل درآمدهایی که دارند تامین نمایند؛ از جمله این منابع درآمدی مالیاتها هستند که امروزه در بسیاری از کشورها در مقایسه با سایر منابع از اهمیت بالاتری برخوردارند. بعلاوه مالیاتها به‌عنوان یکی از ابزارهای سیاستهای مالی نقش خطیر و پویایی در روند توسعه کشورها بعهدده دارند و می‌توانند به‌عنوان ابزاری کارا در تصحیح نابرابریها، مقابله با تورم‌ها، هدایت پروژه‌های توسعه در مسیرهای مطلوب، کاهش مصرفهای تجملی و غیرمفید طبقات ثروتمند و نیز جمع‌آوری پس‌اندازهای اجباری و هدایت آنها به سوی سرمایه‌گذاری‌های مولد مورد استفاده قرار گیرند. بنابراین مالیات‌ها نقش بسیار مهمی در تامین منابع مالی دولت از یک سو و تنظیم امور اقتصادی جامعه از سوی دیگر ایفا می‌کنند.

در اغلب کشورهای در حال توسعه به‌خصوص ایران به‌دلایل مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی سهم درآمدهای مالیاتی بسیار ناچیز بوده و درآمد حاصل از فروش منابع و ذخائر زیرزمینی، معدنی و طبیعی، بیشترین سهم را در تامین هزینه‌های دولت بر عهده دارد. این ترکیب نامناسب درآمدها از یک سو حکایت از وابستگی شدید اقتصاد و درآمدهای دولت به ثروتهای طبیعی دارد و از سوی دیگر نشان‌گر فقدان یک نظام مالیاتی موثر و کارا در اینگونه کشورهاست.

تجربیات اخیر چندین کشور در حال توسعه در بهبود کارایی نظام مالیاتی نشان می‌دهد که اصلاحات بنیادی در این عرصه قابل اعمال است که این تجربیات باید مدنظر قرار گیرد. البته باید دانست که اصلاح ساختار مالیاتی امری ساده نبوده و مستلزم تلاش و جدیت چندین ساله همگانی است.

اولین گام برای اصلاح نظام مالیاتی، شناخت موانع اصلی موجود بر سر راه یک تشکیلات مالیاتی کاراست. پس از آن باید استراتژی مناسبی را طرح‌ریزی نمود. اهداف دیده شده در این استراتژی بر اساس

میزان کارایی تشکیلات موجود مشخص و اولویت بندی می شوند. امروزه شکاف مالیاتی - یعنی تفاوت بین مالیات پرداخت شده با آنچه باید پرداخت گردد - شامل فرارهای مالیاتی، مالیاتهای معوق (که اظهار شده ولی پرداخت نشده)، مالیاتهایی که به علت برداشت نادرست مودیان از قوانین موجود مالیاتی اظهار و پرداخت نشده اند، مالیاتهایی که بدلیل خطای ممیزین در تشخیص دریافت نشده اند و ... به عنوان شاخص مهم از میزان کارایی به طور گسترده مورد توجه قرار می گیرد. هر چه این شکاف مالیاتی عمیق تر باشد تغییرات بنیادی تری را باید در استراتژی مدنظر قرار داد.

در این تحقیق ضمن بررسی وضعیت کنترل وصولی مالیات در استان خراسان، ظرفیت بالقوه مالیاتی این استان مورد بحث و بررسی کلی قرار گرفته و برای انجام این مهم، وضعیت مالیات مشاغل بویژه در دو صنف زرگرها و فروشندگان لوازم یدکی در کانون بحث و توجه بوده و گزارش نهایی این تحقیق طی چهار فصل به شرح زیر ارائه شده است:

فصل اول این تحقیق به بررسی وضعیت مالیاتی استان خراسان و در قسمت اول این فصل به تعاریف و اصطلاحات مندرج در متن پرداخته شده و در فصل دوم ضمن آشنایی اجمالی با استان خراسان به بررسی اجمالی درآمد های مالیاتی اختصاص یافته و در قسمت سوم با نگاهی گذرا به وضعیت مالیاتی استان خراسان مقایسه مالیات در استان خراسان با سایر استانها مدنظر قرار گرفته و قبل از آنکه به مطالعه جامع در خصوص توانهای بالفعل و بالقوه در استان خراسان پرداخته شود یک سلسله مطالعات موردی در این خصوص نیاز بوده که به همین دلیل فصل دوم به مطالعات موردی بر مشاغل در استان خراسان اختصاص دارد.

در قسمت اول این فصل به موضوعاتی چون نحوه وصول مالیات بر مشاغل و مالیات بر مشاغل در استان خراسان و شهرستان مشهد و در نهایت به مقایسه وصولی مالیات بر مشاغل، مالیات بر شرکتها، و مالیات بر حقوق در شهر مشهد می پردازد و در قسمت دوم این فصل با تحلیل آماری، تجزیه و تحلیل مالیات بر مشاغل در اصناف خاص شهرستان مشهد مورد بررسی قرار می گیرد.

فصل سوم این تحقیق به مطالعه موردی توانهای مالیاتی در دو صنف خاص می پردازد. از آنجائیکه اصناف خاص مالیات ویژه ای می پردازند که می تواند بعنوان یکی از مباحث مهم در بررسی توانهای مالیاتی مورد التفات ویژه واقع شود و بر همین اساس دو صنفی که در شهرستان مشهد تقریباً جزء مهمترین اصناف خاص در استان خراسان محسوب می شوند برگزیده شده اند. بنابراین در قسمت اول این فصل به موضوعات مشترک در دو صنف زرگرها و لوازم یدکی و موضوعات انتخابی در این دو صنف پرداخته می شود و در قسمت دوم استراتژی تخصیص امکانات به مودیان درشت در دو صنف خاص مورد نقد و تجزیه و تحلیل قرار می گیرد.

در فصل چهارم به بررسی جامع توانهای بالفعل و بالقوه مالیاتی استان خراسان پرداخته می شود. برای این بررسی لازم است که از چندین زاویه مختلف به موضوع ظرفیت مالیاتی استان خراسان و توانهای مالیاتی پرداخته شود. بر همین اساس اولین و مهمترین روش در بررسی جمع توانهای مالیاتی، سنجش

براساس مبنای مالیات (محصول ناخالص ملی به روش ارزش افزوده) است. بنابراین در قسمت اول این بررسی به محاسبه مبنای مالیات بالقوه استان خراسان در سال ۱۳۷۷ می‌پردازد. ضمناً این محاسبه برای سنجش، مبنای بالقوه در سالهای دیگر نیز انجام شده است. در قسمت دوم با استفاده از محاسبات انجام شده در خصوص مبنای مالیاتی فوق‌الذکر به بررسی توانهای مالیاتی استان خراسان به تفکیک برای سالهای ۱۳۷۳، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷ پرداخته می‌شود. در قسمت سوم بررسی توان بالقوه مالیاتی براساس روند گذشته و روش رگرسیونی مورد بررسی قرار می‌گیرد و در قسمت چهارم توانهای مالیاتی استان بر اساس شاخصهای واقعی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و در قسمت پنجم ضمن بررسی موانع نهادی و تحقق توان بالقوه مالیاتی به تجزیه و تحلیل توانهای مالیاتی استان خراسان به شرط رفع موانع نهادی پرداخته شده است.